

نوروز و پەسەر

لە فۆلکلۆری

کوردیدا

● دوکتۆره شوکریه رەسول ●

بە گۆرانی ئەکات ، کە نمونەى خوشەویستی ی خاک و سروشتی جوانی وولاتی لە هەستی نیشتمان و گەلەکە یەو و سەری هەلداو و لە ژبانی پیاویستی دا دەرکەوتوو .. گۆرانی ی کوردی بە گشتی و گۆرانی ی وەرزی بە هار بە تاییەتی ئاوینەى سۆزو ئاواز و هەستی دەررونی کوردە کە بێ پیچ و پەناو شەرم نەکردن راستەوخۆمە بەستی دلی خوی درکاندوو و نمونەى راستگویی و دلسۆزی و پاکی لە لاوک و حەیران و بەشەکانی تردا نەخشاندوو .

ئەگەر بە ووردی لە لاوک و حەیرانی کوردی بکۆلینەو و دەبینین زۆریەى زۆری لە وەرزی بە هاردا سەری هەلداو ، لاوکی کوردی ئەم وەرزه زۆریەى زۆریان لە پووداویکی قارەمانی و تراژیدیای کورد لە پیناوی و دەست هینانی مافی خودمۆختاری ، یاخود نەگەیشتنی دوو دلدارمان بو دهنەخشینی ، وەک لە لاوکی « نوری باویل ئاغا و سمایل بەکی رەواندز »⁽¹⁾ دا دەر ئەکەوی ... لە وەرزی بە هاردا ناکوکی ئەکەوینە بەینی ئەو دوو بنەمالە ناودارەى رەواندووزو پاش کوشتاریکی زۆر کەسیان نامینی و کارەساتەکە بە شیوہەکی

هەر لە میژەو و نەورۆز لای کورد وەک رەمزیک ئاشنایی و پەییوەندی بە گەل و خاکی کوردستانەو بوو .. لە گەل سەر هەلدانی نەورۆزو بە هاردا مژدەى سەر لە نوی ی بوژانەو هی گول و گیاو دارو دەرخت و قەلبەزەى سولاف و کانی چەم و کووخی جووتیاران و بالندەى ئەو وەرزه بوو ..

ئەم سروشتە جوانە وەک پەییوەندی بەکی دیالیکتیکی نیوان جوانی ناو ژبان و جوانی هونەری ژبان لە ئەدەبی فۆلکلۆری و ئەدەبی نووسراودا رەنگی داوہتەو . نەورۆزو بە هار لە ئەدەبی فۆلکلۆریدا بە تاییەتی گۆرانی لاوک و حەیران ، پەندی پیشینان و قسەى نەستەق و لاوانەو شوینیکی تاییەتی گرتوو .. سروشتی رەنگاوپرەنگی کوردستان ئەو هی بوخوی خەملاندوو کە پوژیک لە وەرزی بە هار بکاتە جەژنیکی دوو بە هار کە جەژنی نەورۆزی بە هارو جەژنی گەلی کوردە . لە فۆلکلۆری کوردیدا وەک ئەدەبیکی خولقینەری سەرزاری ی گەلی وەرزی بە هار پەییوەندی بەکی گیانی بە گیانی لە گەل مروف و سروشت دا هەیه ، کورد وەرزی بە هاری لە ئاوی سازگارو دەشت و چیاو دۆلەکان و گولالە سوورەى بە هار تیکەل

« لاوکو دینو ، نه تو رابه توافی خارکان و خومری یا بهر به ژنی بلند ، چاوی به له ک و دیمه کا به گولی . که م خوری دایم خوربه ، نه ستیرا سه عری سویندا بهری به یانی هیشتا له دوره » .
 کوردگو :

به ربووره ... خوش به ربووره ... تاوهکی بارانی نه وهل بواری لمانگی نیسانی ، بارانهکی برنگه پنگه* ، دداتن لعای یان و چه مان ، لچیبایی مه قلوبینی شیخان ، لگه لی بی موحه مه د ره شادی ، بیژنی گه لی به کی چه ندی ته نگه ، رابن نه نگو زهینی خو بدنه خاتوونان و زهری یان ، ناسکه بییری یان* ، میسالا گولان و گولبه ندان ، دهستی خودانه تیل و ته شی بی خو ، نیواش نیواش ، سه بر سه بر ، ده کونن چیغان و ره شمالا لگل هه رانه میراته سنگا ..

کوردووه ستایو ... چاوی ته کووره بی ، کوردی ته بمری ، دهستی ته بشکی .. نه تو چه وا خر خالی که چک ده لالی من در* چی کری به ، گوزینگا* بریندارکت ، مه عبه یینی هه ردوو لینگا .

به لام له چه بیراندا نه وه دهر نه که وی که چه پیران بیژ به سه ر جوانی ی گولان و میرگه وزارو به ژنی یاردا هل نه دا ، هه رچی جوانی ی سروشته له تریفه ی سه بی مانگه شه و ، نه ستیره گه شه ی به یان ، پوژی نه و روژی پرشنگ زیپین ، شنه ی شه مالی که لی به هار ، له ره ی ئاونگی میرگی ئاودار ، جریوه و جووکه ی هیلانه ، خونچه ی پشکوتوی باخان .. شه و بوی په خشانی ناوه ردان ، قاسپه قاسپی که وان و په وتی جوان .. نه مانه ی له یاره که یدا کو کردو ته وه و یاره که ی له سروشت بی جوانتر بووه .. له چه بیراندا دهر دی خه مه کانی کورد هه ر جوانی یارو دوری یار به ته نها به دی ناکری ، به لکو کیشه ی باری ناله باری نه ریت و به ربه ربه کانی فره چینه کانی گه ل به دی نه کری .. که زورجار دوو دلدار له دهستی کونه نه ریتی باوان و کومه ل و ده ورو به ره که یان بریاری هه له اتن نه دهن و نه نجامیشیان یا کوشتنه یا خود لی خوش بوونه .. وه ک له چه بیرانی تراژیدیای « خه ج و سیامه ند ، و « لاس و خه زال ، دا دهر که وتووه .

تراژیدیا کوتایی بی دیت .. هه روه ها له لاوکیکی تردا به ناوی « به ربووره » که ناوی کچیکه له م لاوکه دا کوردو کچیکی دلدار گورانی به سه ر ناوچه که ی خویان و بارانی به هارو خوشه ویستی ئافره تانی مه ردوشدا هل نه دهن ، که نه چن بو داکوتاندنی ره شمالی به هار ، کوربه ی دلدار نه وه ی له یاد نه چی که دوغای شه ر له و وه ستایه بکا که بازنی بی ی یاره که ی دروست کردوو و وای داپشتوو که له قوله بی کانی نه داو برینداریان نه کات .. لاوکه که به زاری کوربه وه دهست بی ده کات و ده لی :

« به ربووره .. خوش به ربووره ، تاوهکی بارانی نه وهل بواری لمانگی نیسانی بارانهکی چه ندی هووره* دداتن لعایان و چه مان ، لچیبایی مه قلوبینی شیخان ، گه لی بی موحه مه د ره شادی ، بیژنی* گه لی به کی قوله . ژوانی من و به ژنی بلند ، چاوی به له ک و دیمه کا به گولی ، دهقی* سمایل به گ ، نیکه کی* بکه مه ر ، که بوه کی بخه زیم ، چار تیلیاو* نه نگوستیله ی زیر تیدا ، بیته وه سه کانی بی شیخ مه سووره .
 که چکی دگو :

له زوړ خه يراندا كور ياخود كچ « يار » ناواته خوازه كه
 گوليك له گوله كاني به هارو نه وروژ بوایه وياريشي له تكد ا بوایه و
 له وجه ژني نه وروژده ا به مرزي به كتری بگه شتنيایه و خلكيش
 پيروژبايي لي بگردنایه وه كه له م خه يرانده ا دياره : -

« خه يران » ... كوليكه ك ياما له كوليكي نه وروژي ي ،
 شين بيامه وه له دهشتي كاوله قه راجي ، له شووره يا
 (مه خموري) .. گه له ك شيرن سه ري خوم ده ربينا با له ناو
 غوبارو توژي . چپكه م چ براو براده ري به قابه تانم* نينه
 نه وساله كه به وي دهره بواري له گه ل به ژنه كه ي باريك ، دوو
 چاوي كال ، زهندي به بازن ، كاباني مان ، پيمان بكن جه ژنه
 پيروژي

له خه يرانيكي ترده وهرز هر به هاره و لاره زوړ
 نه كات كه له ناو گوله كه نيره بوایه و ياري له گه ليا بگه وزايه ...
 وهك :

« خه يران له شينه دهری له په نه سوران* ... ده تو له
 برندان وهره نه منيش له دووان ، نه ري چنده كه وزكه وزاني
 فه سلی بواري له ناو كوليک و كنيري بگري مه مكلان » :

به لام له شين و سه ردولكدا كورد هه موو سوژو
 هه لوپستيكي به رانبر مردووه كه ي دهرته بپري .. هه رچي
 خوژگه و ناواته په نگ خواردووه كاني ژيان و ژياني مردووه كه به
 به شين و واوه يلاوه باس نه كات .. نه م شين و لاوانه وه ي
 كورده واري به زياتر په يوه ندي به ئافره ت و سوژو ناوازي
 ئافره ته وه هه په كه بوكه سيكي خوشه ويستي ياخود بو بووكيكي
 به ئاكام نه كه يشتوو نه يليت به و ناوه ي « واي واي واوه يلى » .
 له فولكلوري شين و لاوانه وه ا زورچار وهرز به هاره و
 مردوي تيا مردووه ، كه چي خه زاني مه رگ به هاري له خيزاني
 به نه كام نه كه يشتوو نه كاته پايزيكي گول هه لوه ريوو .. وهك له م
 شينه دا كه ژنيك نه يلى و نه واني تریش به دوايدا نه يسه ننه وه :

بوكي جوانم وا وه يلى
 نه و نه مامي باخم وا وه يلى
 توخوا بووكي چون وا نه بي
 به م به هاره مال چول نه بي⁽⁴⁾

هه روه ها جوړه لاوانه وه په كي تر هه يه به ناوي
 « هه تارهك و موبارهك » كه ئافره تيك نه يلى و نه واني تریش له
 دواوه نه يلىنه وه .. وهك له م شينه دا دهر نه كه وي كه وهرزي
 به هارو نه وروژه :

هه تارهك و موبارهك
 نه م سه فه رت موبارهك

هه تارهك و چاوه كه م
 بووكي لي توراوه كه م

هه تارهك و وا وه يلى
 بلاونت شينو لي يلى

هه تارهك و له م لاره
 بووكي بگه ري دوواوه

هه تارهك و نه وروژ بي
 به رگي سپيت پيروژ بي

هه تارهك و چوانم
 بووكي له جي ي هه وانم

هه تارهك و هه نلوم
 بووكي له جي ي بلاونم⁽⁵⁾

هه روهك پوناكبيری نهرمن « خه جاتور ئا پوځيان » ي
 سوځيه تي ده لي له هه ر كورديكدا هه ست و به هره ي شاعيري ي
 به دي ده كريت و زور به سازو ئاواز گوراني به سه ر چياو دول و
 پووبارو تافگه و گولو چهك و نه سپ و قاره ماني يه تي و
 جواني ياندا ده لين⁽⁶⁾ له هه ر چوار وهرزي سال ديوه خاني گه وړه
 پياواني دي و شار له پياوان جمه ي هاتووه .. له گه ل

سهره لاندنی هر ورزیکدا گورانی ی نوی سهری هه لداوه ..
 نه گهر ورزی به هار بیت نهوا به رامهر جوانی و دلرفینی به هار
 له نه ده بی گه لی و نه ده بی نووسراودا گورانی پهنگی داوه ته وه ،
 وه که له م به ی تانه ی خواره وه که له جوانی ی سروشت و جوانی ی
 یار وه که ته واو که ریکی به کتری گورانی دروست بووه :

نهوا به هار هات گول نه بی په پیدای
 گول له عه شقی گول شیت نه بی شه پیدای
 نهوا به هار هات گول هه لاله په
 نهوا کچه په یحانه ، هه م گولاله په

وه که ناشکرایه په ندی پیشینان و قسه ی نه سته ق له
 نه جامی ته جروبه ی دنیا دیده یی باوو باپیرانمانه وه سهریان
 هه لداوه . له ووته یه کی کورتی پرمانادا بوپازانه وه و جوانی ی
 قسه کانینان به کاریان هیناوه .. ژیانی کورده واری پرپه تی له
 که لی تاقیکردنه وه ی جوراو جور ی باری کومه لایه تی ،
 میژوویی ، نابووری ؛ فه لسه فه ی ژیانی کوردو پروانینه
 ژیانی .. له هه رباریک له م بارانه دا په ندیکی راسته و خودروست
 بووه که لایه نیکی گرینگی په ندی پیشینانه و په یوه ندی به باری
 نابووری و کومه لایه تی یه وه هه یه .. نهوا په ندانه ش له
 ورزیه کانی سالدا په رنگی داوه ته وه .. نهوه ی له م باسه ماندا
 گرنگ بیت په ندی پیشینانی ورزی به هاره .

هر له دیر زه مانه وه باوو باپیرانمان له کاتی دانیشنتیان
 توانیویانه له نه جامی ته جروبه یان حسابیک بو ناوی سالو
 مانگو و ورزه کانی کوردی بکن .. له کورده واریدا به هوی
 سوورانه وه ی خور و ورزه کان دروست بووه .. ورزی به هار له
 هه مو و ورزه کانی تر جیاوازه به هوی ناوو هه واوه ، له م
 ورزه دا سه رما تینی جارانی نامینی ، به فرده ست به تانه وه
 نه کات و باران که م نه باریت و زوو زهوی ووشک نه بیته وه ، که لی
 میوه و سه وزه ی جور به جور له م و ورزه دا نه پوی .. له وهرگیای
 نازهل و په له وهر زور نه بیت .. زور چه شنه گولی سه ربه خو
 خورسک شین نه بی و نه بوژینه وه وه :

د گوله نیسان ، نیرکز ، سووسن ، لاله ، هه لاله ،
 میلاقه ، شلیز ، به بیوون ، حاجیله ، خه زیمه ، ناگرو ، لاولو ،

گوگم ، قیز به له ، شمیری شاق ، کوریکه زهرده و گوله باخ ، ،
 هر یه که له مانه جوره بوون و به رامیکیان هه یه و هه ر یه که شیان
 له چه شنه په نگیکدا خویمان نه نویزن و دهشت و کیوو هه رده و جیا
 نه پازینه وه ..

نه جمه دین مه لا دهر باره ی جوانی و ناوو هه واو به روو
 بوومی نه م ورزه له د سالنامه ، که پیدای ، به م جوره له ورزی
 به هار نه دوی : -

1- به که مین مانگمان که د خاکه لیو ، وه
 نارایش دهری هه رده یه و کیوو
 چه ژنی نه و پروژو شایی و هه لپه پکی
 له یه که م پروژی نه م مانگمان دا دی
 ● * ● * ●

2- مانگی دووه مین که د بانه مپ ، ه
 دهشت و کیوو به گول جوان و به فه ربه
 دوستانی نازیز ، کوری دلداران
 نه چنه سه رچنار بوون چناران

● * ● * ●

3- له دوا ی نه و دادنی نه م جا د جوره ردان ،
 ده ست نه دهنه داس جوتیارو سه پان
 نه مه سی مانگی کزه ی به هاره
 پاش و پیش ناکا هه ر به م بریاره

مانگی نازار د خاکه لیو ، له هه موو مانگمانی به هار به
 بیت و به روو بوومتره ، کورد نه م ورزه ی داناوه به سه رچاوه ی
 خوشی و نوردیوونی رزق و به ره می مه پرو مالات ، وه که : له م
 په ندانه ی خواره وه دا دهر ده که وی :

تاز به بی دو ناپوا
 نیسان به بی جو ناپوا

که هات خدر ، عارد ئه بی پندر"^۱
 که هات ئیلیاس ، سهر دینیتنه دهر ریواس"^۲
 له په ندیکی تردا ئه وهش دیاره به هوئی زوربوونی
 شیرو دووه ، پونیش زور ئه بی وهك لهم په ندهدا
 دیاره :

فرمان له سارا*
 پون له به هارا"^۳

ئداره ، مهشکه له داره"^۴

دوو له ئدارئی
 پهك له نیسانئی
 چیتر له مولکی : خوړاسانئ"^۵

مانگی ئدارئی
 به فرده باری
 ههتا گروپکی دارئی
 نامینئ ههتا ئیواری"^۶

له په ندیکی تردا مانگی نه وروزو به هار ئه وه دهسه لنین
 که له :

ههژدهی ئدارئی
 دهنگ کرل بوهارئ
 مهشکال دارئی
 نه له پیره ؛
 لچیبائی شنکاری"^۷

ههژدهی ئدارئی
 مه لکه زن هاته خواری

دهنگ کرل بهاری
 سه ری دارئی خه ملی
 بنئ دارئی که ملی"^۸

له په ندیکی تری ئه م وهرزه ئه وه زیاتر دهر ئه که وی که
 بزنی و مالات تیرکیا ئه خوات و به رو بوومیان زور ئه بیت وهك :

بیست و یه کی ئدار
 سه ری دارو بنی دار
 تیر خواردنی بزنی و کار"^۹

که واته به شیوه یه کی گشتی له وهرزی به هاردا
 ئه وه مان بو دهر که وت که ئه م وهرزه نیشانه ی خوشی و
 خوشبهختی و شادی ئاده میزاده ، جوانی و پازانه وهی
 سروشتی جوانی کوردستانه ، به هارونه وروزیه کیکه له
 خوشترین وهرزه کانی سال که مروف ئه لهای گهشت و
 سهیرانی یه تی ، له فولکلوری کوردیدا وهك
 که ره سه یه کی گونجاو که ئی بابه تی جوراو جوری
 به شه کانی فولکلور ، وهرزی به هارونه وروزی تیایدا
 په رنگی داوه ته وه ، ئه وه مان بو ئاشکرا بوو که جوانی
 ژیان له جوانی به ره می سه رزاری و هونه ری
 خولقیته ری میلی دا دیاره و هه میشه ش له سه ر زاردا
 ده ژین ..

سه رچاوه کلن :

- 1- کومه نیک لاکو جهیران ، کوکرینده وهی محمدی مه لا که ریم - به غدا سانی
 1988 - ل 45 - 46 .
- 2- هه مان سه رچاوه ... ل 47 - 48 .

- * هووره = وورد
- * بیژنی = بهی ده لنین
- * دهلی = نلوی دونه ته که ی کوپه ی لاکو بیژه .

گۆرانى

بەكار ھىنانىكى

گۆرانى نەمر (1904 — 1962) مەزنتىن شاعىرى نوپخوۋانى كوردەو ، ئەگەر لە دوای جەنگى يەكەمى جىھاندا ، لە ناو شاعىرە نوپكەرەوھەكانى كورددا ھاوتای بووبى ، ئەوا ھەك شاعىرىكى ھونەرماندو بەرھەم زۆر ، بە پىت ، لە كاروانى شىعەرى نوپى كوردیدا ، سوارچاكيكى كارامەى بى ھاوتا بوو . ئەو ھى پوون و ئاشكرايەو لە بەر چاومانە ، لە نىوانى ھەردو جەنگەكەى يەكەم دووھى جىھاندا ، جوانترىن و ناسكتىن نمونەى لە شىعەرى رومانسى كوردى پىشكىش بە شىعەر دۆست و رەخنەگرانى ئەدەبى كوردى كردو ، لە گەل بەرپا بوونى جەنگى دووھىمىشەوھە تاكوو سالى 1950 زۆر ھونەرماندەھاتە مەيدانى ئەدەبى رىالىزم و گەل نمونەى لە شىعەرى رىالىزمى رەخنەگرى خستە بەر دەستى خویندەوارو رەخنەگرانى ئەدەبى كوردى و ، لە دوای سالى 1950 شەوھ ، كەوتە سەر رىيازى ئەدەبى رىالىزمى سۆشىالىستى و ، تاكو رۆژى كوچى دوايى كردنى لە 1962/11/18 دا جوانترىن نمونەى لە شىعەرى ئەو رىيازە نوپىيەى پىشكىش بە ئەدىب و رەخنەگرانى ئەك ھەر كورد ، بەلكو بە رەخنەگرولىكولە رەوھى ئەدەبى نوپى جىھانى كردو ، لە چەند وولاتىكى پىشكەوتووى كتىدا ، بە تايبەتى لە وولاتە سۆشىالىستەكان ، بوو بە بابە تىكى بە ھىزو پىزى شىاوى لىكۆلئىنەوھە شى كردنەوھى ھاوچەرخانەى

- * نىكە = ژوور كەلەكە كە پىشتىنى بەسەرا ئەبەستى .
- * تەل = پەنجەى دەست يا ھى پى .
- * لە دوورە = مەبەستى لەوھى ، بەلە مەكەو گورج شارەزووى خۆت بەجى بىنە ، وردە وردە خەرىكە ، ھىشتا زۆرى ماوھ پوژ بىنەوھ .
- * پنگە پنگە = بەتالو
- * پىرى = ئەو ئافرەتەيە كە بەھار لەمال دەر ئەكەوى بو مەپو بىزىن دوشىن .
- * دپ = زىر .
- * كويزىك = قولەپى .
- 3 — كوئەلىك لاوكو ھەيران ... ل 89
- * بەقەبەتەم = بە قەبەلەتم
- * رەنە سوزان = ناوى شوپىنكى لە كوئىكى كۆبە .
- 4 — لە زارى ئافرەتەنى شارى سلېمانى سالى ، 1960 ، كوئىم ئىبووھ نووسىوھتەوھ .
- 5 — ئەمىنە مەھموود — خەلكى شارى سولەيمانى — نەخویندەوارەو تەمەنى ، 50 ، سەھو لە زارى ئەوھوھ نووسىوھتەوھ .
- 6 — خ — ئاپوھيان — كورد — پوژنامەى قەھقەس — تەلېس 1048 ، ژمارە ، 47 ، ل 188
- 7 — چەپكى لە گۆللە سوورەى شارەزوور ، كوئىدەوھى عەلى شارەزوورى ، چاپخانەى (الحوادث) سالى 1982 ، ل 33 .
- 8 — ھەمان سەرچاھەى پىشوو — ل 33
- 9 — نجم الدين ملا — سەلنامەى كوردى — گۆلارى كاروان ژمارە ، 13 ، سالى 1983 — ل 39 .
- * تار = پىنج پوژەى سەرمەتەى مانكى بەھارە .
- 10 — پەندى پىشپىنكى كورد — كوئىدەوھى عەلى مەرووف شارەزوورى — ل 34 .
- 11 — سەلنامەى كورپاشا — سالى ، 1984 ، ي — زەلاك ئەھمەدى سەردەرى .
- * سار = دەشت .
- 12 — لە زارى ، ھەبىبە رەھىم ، م نووسىوھتەوھ — خەلكى شارى ھەولئىرەو نەخویندەوارە — تەمەنى 48 سەھە ...
- 13 — پەندى پىشپىنكى خال — ل 308
- 14 — عەلى مەرووف شارەزوورى ... ل 54 .
- 15 — لە زارى خەدىجە شەرىف — تەمەن 58 سەھە ، نەخویندەوارەو خەلكى ھەولئىرە .
- 16 — لە زارى محمد قەدر — تەمەن 39 سەھە ، خەلكى ، شىخان ، موخویندەوارە
- 17 — لە زارى عېداش ھەسن — دەھوك ، خویندەوارەو تەمەنى 38 سەھە .
- 18 — پەندى پىشپىنكى كورد — كوئىدەوھى ، عەلى مەرووف شارەزوورى ، چاپخانەى ، الحوادث ، سالى 1981 — ل 29 .

